

Sygn. akt III AUa 400/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 października 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie Wydział III Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Monika Kowalska (spr.)
Sędziowie:	SSA Grażyna Wiśniewska SSA Marta Fidzińska - Juszczyk
Protokolant:	st. sekr. sądowy Ewa Dubis

po rozpoznaniu w dniu 22 października 2013 r. w Krakowie

sprawy z wniosku **H. K.**

przeciwko **Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w K.**

o zwrot świadczenia

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K.

od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie VII Wydziału Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 30 października 2012 r. sygn. akt VII U 23/12

z m i e n i a zaskarżony wyrok i oddala odwołanie.

Sygn. akt III AUa 400/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30 października 2012 r. Sąd Okręgowy w Krakowie zmienił zaskarżoną przez H. K. decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K. z dnia 23 listopada 2011 r. w ten sposób, że odstąpił od żądania zwrotu od H. K. nienależnie pobranego świadczenia za okres od dnia 1 września 2011 r. do dnia 30 września 2011 r.

Sąd Okręgowy wskazał jako okoliczności bezsporne, że brat wnioskodawczyni - G. K. od dnia 21 września 1991 r. pobierał rentę inwalidzką I grupy, a od dnia 1 sierpnia 1999 r. emeryturę, przy której był wypłacany dodatek pielęgnacyjny. Od dnia 1 marca 2011 r. świadczenie wynosiło brutto 1283,38 zł a dodatek pielęgnacyjny 186,71 zł. G. K. zmarł w dniu 11 września 2011 r. Emerytura za wrzesień 2011 r. została pobrana w dniu 14 września 2011 r. przez siostrę zmarłego - wnioskodawczynię H. K., jej też został wypłacony zasiłek pogrzebowy. Sąd I instancji ustalił ponadto, że zmarły brat wnioskodawczyni - G. K. od młodości chorował na nadciśnienie, a w 1992 r. miał udar mózgu. Po rozwodzie przeprowadził się z W. do K. i od 1999 r. mieszkał z siostrą H. K., w jej mieszkaniu (oficjalnie

został zameldowany w 2005 r.). Jedynie córka utrzymywała sporadyczny kontakt z G. K.. G. K. od zamieszkania w K. prowadził wspólne gospodarstwo z wnioskodawczynią. W wyroku rozwodowym zostały od niego zasądzone alimenty na rzecz dzieci (łącznie 200 zł), przy czym alimenty na syna zmarły płacił jeszcze do sierpnia 2011 r. G. K. z uwagi na stan zdrowia pozostawał w ciągłym leczeniu (przeszedł 6 operacji na przepuklinę), był leczony neurologicznie, pulmonologicznie i kardiologicznie. W okresie wspólnego zamieszkiwania z wnioskodawczynią, to ona ponosiła wydatki związane z utrzymaniem jej mieszkania (ok. 1000 zł miesięcznie). Po odjęciu alimentów i wydatków na lekarstwa G. K. pozostawała do dyspozycji niewielka kwota. Wnioskodawczyni H. K. nie pracuje od 2009 r. i pobiera emeryturę, której wysokość od 1 marca 2010 r. wynosiła brutto 3.507,96 zł. Poza bratem wnioskodawczyni mieszkała też z matką, która zmarła przed G. K. - w maju 2011 r. w wieku 99 lat. Matka miała rentę rodzinną po mężu - 1900 zł, poza tym nie miała innych dochodów. Odkąd wnioskodawczyni przestała pracować tylko na niej spoczywał obowiązek opieki nad matką i bratem.

Mając na uwadze powyższe okoliczności Sąd Okręgowy w oparciu o przepis art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. nr 136 poz.1227 ze zm.) stwierdził, że odwołanie jest uzasadnione. Sąd Okręgowy wskazał, że słusznie podnosi organ rentowy, iż wnioskodawczyni nie należy do kręgu osób wymienionych w art. 136 cyt. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uprawnionych do pobrania niezrealizowanych świadczeń. Tym samym pobrana przez nią w dniu 14 września 2011 r. emerytura G. K. była świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 2 powołanej ustawy. Niemniej jednak, zdaniem Sądu I Instancji, w niniejszej sprawie zachodzą przesłanki do zastosowania przepisu art. 138 ust. 6 ustawy, tj. do odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, a takie jest żądanie odwołania - „odstąpienie od egzekwowania zwrotu świadczenia”. Sąd Okręgowy podkreślił, że osoby uprawnione do odbioru niezrealizowanego świadczenia (dzieci zmarłego) nie wystąpiły z wnioskiem o wypłatę tego świadczenia, a wnioskodawczyni przez wiele lat (od 1999 r.) nie tylko opiekowała się ciężko chorym bratem, ale także w znacznej mierze go utrzymywała. W tej sytuacji Sąd I instancji uznał, że zachodzą szczególne okoliczności do zastosowania art. 138 ust. 6 w/w ustawy i dlatego na zasadzie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c. zmienił zaskarżoną decyzję i odstąpił od żądania zwrotu od H. K. nienależnie pobranego przez nią świadczenia brata za okres od 1 września 2011 r. do 30 września 2011 r.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł organ rentowy. Zarzucając naruszenie prawa materialnego, w szczególności art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie złożonego przez wnioskodawczynię odwołania. W uzasadnieniu apelacji podniósł, że Sąd I instancji wyszedł poza zakres zaskarżonej decyzji. Przesłanki z art. 138 ust. 6 ww. ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych powinny być oceniane przez organ rentowy na wniosek strony, a nie obligatoryjnie i każdorazowo z urzędu. Wnioskodawczyni nie złożyła w tym zakresie wniosku do ZUS. Samo natomiast odstąpienie od żądania zwrotu nienależnego świadczenia jest uprawnieniem, a nie obowiązkiem organu rentowego. Ponadto przeprowadzone postępowanie dowodowe nie wykazało, aby zaszły jakieś szczególne okoliczności o których mowa w powyższym przepisie art. 138 ust 6, a pozwalające na uznanie, że zwrot przez H. K., niewątpliwie nienależnie pobranego świadczenia utrudniłby jej bieżące funkcjonowanie i zaspakajanie podstawowych potrzeb. Sąd I instancji nie wskazał również, że nie posiada ona majątku z którego można dochodzić zwrotu świadczenia, a także nie ustalił, że w razie zwrotu świadczenia ona lub jej rodzina zostałaby pozbawiona niezbędnych środków utrzymania. Wszystko to czyni, zdaniem organu rentowego, apelację uzasadnioną.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja jest zasadna, choć nie wszystkie zawarte w niej zarzuty zasługują na uwzględnienie.

Odnosząc się na wstępie do twierdzeń organu rentowego, że dyspozycja art. 138 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2009 r. nr 136 poz.1227 ze zm.) dotyczy tylko organu rentowego i to jedynie on winien samodzielnie oceniać przesłanki odstąpienia od zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wskazać należy, że jest to błędne stanowisko. Decyzja odmawiająca, min.

odstąpienia od żądania zwrotu nienależnego świadczenia, tak jak każda inna decyzja organu rentowego podlega kontroli sądu powszechnego - sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Inaczej rzecz by się miała, gdyby w tej sprawie wnioskodawczyni kwestionowała, że wypłacone jej świadczenie emerytalne brata G. K. nie było świadczeniem jej nienależnym. Wówczas konieczna byłaby najpierw ocena tego świadczenia w kontekście art. 138 ust. 2 i ust. 3 ww. ustawy. W tej jednakże sprawie H. K. nie kwestionowała tego, że była jej nienależna kwota 1.269, 50 zł jako świadczenie emerytalne za miesiąc wrzesień 2011 r. przysługujące zmarłemu bratu, a wskazała tylko na okoliczności, które jej zdaniem winny powodować odstąpienie przez organ rentowy od żądania przez nią zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. W odwołaniu od decyzji z dnia 23 listopada 2011 r. wskazała, że wnosi o „odstąpienie od egzekwowania zwrotu świadczenia”, czyli o odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia o jakim to odstąpieniu mowa w art. 138 ust. 6 cyt. ustawy. Skoro zatem organ rentowy przekazał to odwołanie do sądu, to tym samym uznał, że nie zachodzą okoliczności o jakich mowa w tym przepisie, a dające mu prawo odstąpienia od żądania zwrotu pobranego przez wnioskodawczynię nienależnego świadczenia emerytalnego brata G. K.. Sąd Okręgowy mógł zatem badać w tych okolicznościach czy zachodzą szczególne okoliczności o jakich mowa w ww. przepisie art. 138 ust. 6 dla odstąpienia od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych przez wnioskodawczynię. Inną jest kwestią to, że Sąd I instancji w sposób sprzeczny z treścią tego przepisu - art. 138 ust. 6 cyt. ustawy uznał, że zachodzą szczególne okoliczności do odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego przez nią świadczenia emerytalnego do którego miał prawo jej brat, i to tylko do chwili swojej śmierci w dniu 11 września 2011 r.

Stosownie do art. 138 ust. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych istnieje możliwość odstąpienia od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w sytuacji, gdy „zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności”. Przepis ten ma charakter ochronny - jego celem jest w szczególności zabezpieczenie zobowiązanych do spłaty należności przypadających na rzecz organu rentowego przez pozbawienie ich wskutek powyższego możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Ponadto przepis ten ma charakter wyjątkowy. Jeżeli doszło już do nienależnego pobrania świadczeń i przez to zubożenia środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a osoba, która świadczenie nienależnie pobrała, ma obowiązek jego zwrotu, to tylko z wyjątkowych powodów („szczególnie uzasadnione okoliczności”), jest możliwe odstąpienie od żądania zwrotu. Z treści tego przepisu wyraźnie wynika, że chodzi o „szczególnie uzasadnione okoliczności” w odniesieniu do osoby, która pobrała nienależne świadczenie - w tym wypadku okoliczności te dotyczą tylko sytuacji wnioskodawczyni. Zatem Sąd I instancji w tej sprawie prowadził w sposób nieuprawniony, i do tego długotrwały, szerokie postępowanie dowodowe odnośnie do tego jaki był stan zdrowia brata wnioskodawczyni przed jego śmiercią. Stan zdrowia uprawnionego do świadczenia emerytalnego przed swoją śmiercią, które to świadczenie nienależnie pobrała za miesiąc wrzesień 2011 r. H. K., nie ma odniesienia do przesłanek z art. 138 ust 6 ww. ustawy w oparciu o które można by zwolnić samą wnioskodawczynię z obowiązku zwrotu organowi rentowemu nienależnie pobranego świadczenia przez osobę nieuprawnioną. Podstawę do odstąpienia od żądania zwrotu nienależnego świadczenia w oparciu o ten przepis nie stanowi też okoliczność, że osoby uprawnione do niezrealizowanego świadczenia (dzieci zmarłego) nie wystąpiły z wnioskiem o wypłatę tego świadczenia. Jest przy tym faktem, że w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie doszło do sprecyzowania, jakie konkretnie okoliczności uzasadniają skorzystanie z instytucji przewidzianej w omawianym przepisie art. 138 ust 6. Z tego też względu możliwość zastosowania art. 138 ust. 6 cyt. ustawy winna być poprzedzona przeprowadzeniem wnikliwej analizy okoliczności konkretnego przypadku. Wśród okoliczności uzasadniających zastosowanie art. 138 ust. 6 ustawy wymienić można przykładowo brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń; ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoba zobowiązana lub osoby pozostające na jej utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania; ciężką chorobę powodującą niezdolność do pracy/niepełnosprawność osoby zobowiązanej, członka jej rodziny lub innej osoby pozostającej na jej utrzymaniu; wiek osoby zobowiązanej; zdarzenia losowe (kradzież, wypadek, pożar, powódź, inne klęski żywiołowe) powodujące szczególne trudności w sytuacji materialnej osoby zobowiązanej.

Odnosząc powyższe wskazania do okoliczności rozpatrywanej sprawy stwierdzić należy, że wnioskodawczyni nie została dotknięta żadnymi losowymi i niezależnymi od niej okolicznościami, które uniemożliwiłyby jej realizację obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia bez uszczerbku dla jej egzystencji, nie zachodzi też w jej przypadku taka okoliczność, że ściągnięcie od

niej kwoty nienależnie pobranego świadczenia (1.269,59 zł) pozbawi ją środków utrzymania. Sytuacja majątkowo - finansowa wnioskodawczynie nie uzasadnia odstąpienia od żądania od niej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Podstawowe znaczenie ma to, że wnioskodawczynie dysponuje stałym źródłem dochodu w postaci relatywnie wysokiej emerytury, bo ta już od 1 marca 2010 r. wynosiła 3.507,96 zł. Wnioskodawczynie nie ma nikogo na utrzymaniu, a okoliczność, że do chwili śmierci matki w maju 2011 r. i potem do chwili śmierci brata G. K. opiekowała się tymi osobami, które posiadały własne źródło utrzymania (renta rodzinna matki 1.900 zł i emerytura brata 1.283,38 zł plus dodatek pielęgnacyjny 186,71 zł) nie stanowi nadzwyczajnej okoliczności o jakiej mowa w przepisie art. 138 ust 6 ustawy.

Reasumując stwierdzić należy, że brak jest w rozpoznawanej sprawie podstaw do odstąpienia od żądania od wnioskodawczynie zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Zatem zaskarżony wyrok jest nietrafny i jako taki podlega zmianie w oparciu o powołane wyżej przepisy prawa materialnego i na zasadzie art.386 § 1 k.p.c.